

BEHOUD VAN DE SCHEPPING

Een hedendaagse uitdaging aan religieuzen

Het probleem van het wereldwijde

broeikaseffect

en de

klimaatverandering.

Gepresenteerd door de werkgroep 'Global Warming'
van de promotoren van
'Gerechtigheid, vrede en behoud van de schepping'

Rome (Italië) 2002

jpclimatechange@yahoo.co.uk

Web page: www.ofm-jpic.org/globalwarming

De effecten van de klimaatveranderingen op het leven.

Inleiding:

Deze brochure geeft informatie over klimaatveranderingen en het wereldwijde broeikaseffect en bevat nuttige tips over hoe wij met deze problemen op lokaal, regionaal en nationaal niveau kunnen omgaan. In het laatste deel worden enkele bijbelse en theologische handreikingen geboden, die dienst kunnen doen in werkgroepen, parochies en gemeenschappen. Wij hopen, dat de brochure bijdraagt tot de bewustwording van het probleem; en het inzicht weet over te brengen, dat wij iets kunnen doen voor de bescherming van onze planeet. Daarnaast bieden we materiaal voor verdere informatie en studie. Deze brochure zal de problemen van de klimaatverandering en het broeikaseffect niet oplossen, maar kan wel de bewustwording bevorderen. En dat is al een stap op de weg naar de oplossing van de problemen.

Deze brochure wil de volgende vragen behandelen:

- *Wat betekenen broeikaseffect en klimaatverandering?*
- *Waardoor wordt het broeikaseffect veroorzaakt?*
- *Welke gevolgen heeft het met het oog op sociale gerechtigheid?*
- *Hoe worden de gevolgen ervan merkbaar?*
- *Wat hebben wij religieuzen daarmee te maken en waarom zouden wij ons daarmee bezig moeten houden?*
- *Wat zegt ons geloof over het thema ecologie?*
- *Wat kunnen wij er NU aan doen?*

Wat betekenen broeikaseffect en klimaatverandering?

Het klimaat op aarde verandert, omdat menselijke activiteiten de chemische samenstelling van de atmosfeer veranderen, met name door de vermeerdering van uitlaatgassen zoals kooldioxide, methaan en fluorkoolwaterstof. De relatie met warmte, een eigenschap van deze gassen, staat onomstotelijk vast.

Zonne-energie bepaalt ons weer en het klimaat van de aarde en verwarmt de aardoppervlakte. Maar de aarde kaatst weer energie in het heelal terug. Broeikasgassen in de dampkring (waterdamp, kooldioxide en andere gassen) verbinden zich gedeeltelijk met deze weerkaatste energie en houden

de warmte tegen zoals het glazen dak van een broeikas. Zonder dit natuurlijk broeikaseffect zouden de temperaturen veel lager zijn dan ze nu zijn; en leven zoals wij dat nu kennen, zou onmogelijk zijn. Dank zij deze broeikasgassen is de gemiddelde temperatuur van de aarde net aangenaam, ongeveer 60 graden Fahrenheit, 15 graden Celsius.

Problemen ontstaan er, wanneer de concentratie van broeikasgassen in de dampkring toeneemt. Met de industriële revolutie is de concentratie van kooldioxide in de dampkring met bijna 30% toegenomen; de concentratie van methaan is meer dan verdubbeld; en de concentratie van fluorkoolwaterstof is met ongeveer 15% gestegen. Door de verhoogde concentratie van deze broeikasgassen is de verwarming van de dampkring veel sterker geworden. Waar komt deze vermeerdering van broeikasgassen vandaan? Wetenschappers zijn algemeen van mening, dat de verbranding van fossiele brandstoffen en andere menselijke activiteiten de hoofdoorzaak zijn voor de toename van de concentratie van kooldioxide en andere broeikasgassen.

- v Klimaatverandering is een van de meest alarmerende wereldproblemen van de eenentwintigste eeuw.
- v Recente studies hebben aangetoond, dat een groot deel van de verwarming van de aarde in de laatste vijftig jaar is terug te voeren op menselijke oorzaken.
- v Momenteel verandert het klimaat en zoals het zich laat aanzien zullen de uitwerkingen van het broeikaseffect in de toekomst groter zijn dan men tot nu toe heeft aangenomen.

De meeste studies over klimaatverandering zijn het erover eens dat ons onvermijdelijk een verhoging van de temperatuur van de aarde te wachten staat en dat een verandering van het klimaat reeds begonnen is. In december 1997 en december 2000 heeft het 'Internationaal Platform over klimaatverandering' (IPCC, wat staat voor the Intergovernmental Panel on Climate Change), een internationale groep van meer dan 2000 wetenschappers, aangetoond, dat de jongste klimaatveranderingen hoofdzakelijk zijn terug te voeren op activiteiten van mensen . De volgende feiten en getallen geven een beeld van de huidige situatie.

- ÿ Geweldige natuurrampen zoals aardbevingen, overstromingen, tyfoons, orkanen en droogten nemen toe. Het aantal catastrofes ten gevolge van noodweer is sinds 1960 verviervoudigd.
- ÿ De gemiddelde temperatuur van de aarde zal deze eeuw zeker vijf graden Celsius (9 graden Fahrenheit) stijgen; deze stijging kan regionaal zelfs hoger liggen. De ijskap van de Noordpool is al aanzienlijk dunner geworden.
- ÿ Het kappen van bossen zorgt voor twintig procent van de door mensen veroorzaakte, klimaatbeïnvloedende kooldioxide-demissies.

- ÿ Sinds de Tweede Wereldoorlog is het aantal motorvoertuigen in de wereld gestegen van 40 miljoen naar 680 miljoen. Motorvoertuigen dragen bij tot de stijging van de door mensen veroorzaakte kooldioxidedemissies in de dampkring.
- ÿ In de laatste vijftig jaar werd meer dan vijftig procent verbruikt van de water- en energiebronnen in de wereld en werd meer dan vijftig procent van het bestand aan bossen vernietigd.

Wat zijn de oorzaken van het broeikaseffect?

De aarde wordt warmer, wanneer de concentratie van de broeikasgassen (GHG, wat staat voor greenhouse gases), in het bijzonder van kooldioxide (CO₂) en fluorkoolwaterstof (CFC, wat staat voor chlorofluorocarbons), in de dampkring toeneemt tengevolge van menselijke en industriële activiteiten. Het belangrijkste broeikasgas is kooldioxide, dat vooral ontstaat als nevenproduct bij de verbranding van kolen, olie en gas en ook door het kappen van bossen en bosbranden. Stikstofdioxide wordt geproduceerd door motorvoertuigen en industriële uitstoot, terwijl methaanemissie zowel door de industrie als ook door de landbouw wordt veroorzaakt. Fluorkoolwaterstof (CFC) tast de ozonlaag aan en verhoogt het broeikaseffect; wel wordt nu sinds het 'Protocol van Montreal' gewerkt aan vermindering daarvan. Kooldioxide, fluorkoolwaterstof, methaan en stikstofdioxide brengen schade toe aan de dampkring, omdat zij meer zonnewarmte opvangen. Zeeën en de vegetatie zijn geweldige opvangbekkens voor de verbinding van CO₂: maar de uitstoot overstijgt de capaciteit ervan. Daardoor verhoogt de jaarlijkse extra hoeveelheid GHG in de dampkring het broeikaseffect

In de afgelopen honderd jaar is het energieverbruik in de wereld toegenomen. Minstens 70% wordt door de industrielanden verbruikt; 78% van de verbruikte energie is afkomstig van fossiele brandstoffen. Dit brengt een onevenwichtigheid teweeg: er zijn gebieden die steeds armer worden en andere profiteren juist enorm daarvan. Duurzame energie (zon, wind, biomassa en water voor kleine en heel kleine projecten) die het verbruik van fossiele brandstoffen sterk zou kunnen verminderen, wordt zowel in het Noorden als in het Zuiden van de wereld financieel maar in heel geringe mate ondersteund in vergelijking met de geweldige subsidies en investeringen voor fossiele brandstoffen en kernenergie.

Het kappen van bossen vermindert de opnamecapaciteit van koolstof door bomen en is voor 20% verantwoordelijk voor de toename van koolstofemissie; het verandert ook het lokale microklimaat en de kringloop van het water; en het vermindert de vruchtbaarheid van de bodem.

Wil men de verstrekkende gevolgen van de klimaatverandering vermijden, dan moet men volgens het IPCC de huidige stand van de concentratie van GHG in de dampkring zo spoedig mogelijk stabiliseren door de GHG-emissie met minstens 50% te verminderen. Wanneer er niets gedaan wordt, dan blijkt uit de hieronder volgende lijst welke verschrikkelijke uitwerkingen wij onder meer kunnen verwachten.

- v Het stijgen van de zeespiegel zal verschrikkelijke uitwerkingen hebben op de mensheid. Vooral de bevolking van laaggelegen eilandenstaten, dicht bevolkte kusten en rivierdelta's én de armere lagen van de bevolking in landen met regelmatig terugkerende droogte- en overstromingsperioden zullen hierdoor gevaar lopen. Schattingen gaan ervan uit, dat tot het jaar 2020 drie kwart van de wereldbevolking ernstig bedreigd zou kunnen worden door droogte of overstromingen. De arme landen zullen onevenredig meer door deze klimaatveranderingen getroffen worden; enerzijds als gevolg van de geografische ligging; anderzijds vanwege het gebrek aan kapitaal om zich aan deze veranderingen aan te passen en de effecten ervan te verminderen.
- v Menselijk leven en andere biotopen op de aarde worden al door de klimaatsverandering aangetast. Wetenschappelijke prognoses wijzen op de toenemende verbreiding en intensivering van symptomen als hitte en stress, van tropische ziekten overgebracht door insecten zowel ten noorden als ten zuiden van de evenaar en op de onzekere voedselvoorziening.
- v De jaarlijkse kosten van het wereldwijde broeikaseffect zouden in vijftig jaar ongeveer 300 miljard dollar bedragen, als er niets gedaan wordt om de broeikasemissies afdoende te reduceren. Als onze leidinggevende politici en planologen niet onmiddellijk iets doen, zal de wereldeconomie een ernstige terugslag ondergaan. In de afgelopen tien jaar hebben natuurrampen de wereld 608 miljard dollar gekost!
- v De woordvoerder van het milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP, wat staat voor United Nations Environment Programme) zei op de zevende Conferentie van de Verdragsstaten (COP7, wat staat voor 7TH Conference of Parties) van de klimatologische kaderconventie in Marrakesch (Marokko) in november 2001, dat de oogsten van enkele van de belangrijkste voedingsmiddelen in de wereld zoals graan, rijst en maïs in de komende honderd jaar tengevolge van het broeikaseffect wel 30% minder zouden kunnen opbrengen. Wanhopige boeren zouden zich gedwongen kunnen zien uit te wijken naar koelere, hoger gelegen gebieden en daarmee meer nadeel berokkenen aan de bebossing, de dieren en ook aan de kwaliteit en de kwantiteit van de watervoorraden. De jongste onderzoeken tonen aan, dat een steeds hoger percentage van de plattelandsbevolking in ontwikkelingslanden nu al getroffen wordt door honger en ondervoeding.

Wereldwijd zijn er nu al 25 miljoen milieuvluchtelingen.

Vragen ter overweging:

- **Wat is voor mij nieuw in deze informatie?**
- **Hoe diep ben ik daarvan onder de indruk?**

De tegenwoordige precare toestand van onze planeet is niet het gevolg van een te groot verbruik door de 80% die in tweederde van de wereld het arme deel van de wereldbevolking uitmaakt, maar

door het te grote verbruik door de 20% die het rijkste deel uitmaakt en die 80% van de wereldvoorraden consumeert.

Wat zegt ons geloof daarover?

Om geloofwaardig te zijn moet een goede theologie de gefundeerde conclusies van de natuurwetenschap over de immense en gecompliceerde ontwikkelingen van het universum nauwkeurig volgen.

De heilige Bonaventura ontwikkelde - doordenkend op de ervaringen van de heilige Franciscus - een 'theologie van de schepping'. De schepping is als een sacrament. Overal in de geschapene wereld zijn de voetstappen van Christus te vinden. Het heilige leeft in de wereld. Al het geschapene is teken en openbaring van de Schepper die overal zijn sporen achterlaat. Wie de schepping ook maar in het geringste met opzet vernietigt, schendt het beeld van Christus, dat in de hele schepping geprent staat. Christus lijdt niet alleen als mensen van hun rechten beroofd en uitgebuit worden, maar ook als zeeën, rivieren en bossen schade wordt aangedaan. Wanneer de schepping gezien wordt als iets sacramenteels, dat naar God verwijst en ons tot Hem voert, dan worden wij ook uitgedaagd de intermenselijke betrekkingen niet te laten bepalen door overheersing en macht, maar door eerbied en respect.

Wat hebben wij religieuzen daarmee te maken en waarom zouden wij ons met ecologische problemen moeten bezighouden?

De aarde kan veel schendingen verdragen, maar op lange termijn kan dat niet zonder het overleven van de toekomstige generaties in gevaar te brengen. Wij kunnen daar wat aan doen.

Een veelzeggend teken in deze is de boodschap van de paus op de Wereldvrede dag (1 januari 1990), waarin hij spreekt over de vrede met God en de vrede met de schepping en waarin uitsluitend kwesties van milieu en ontwikkeling behandeld worden. Hier worden de christenen er dringend aan herinnerd, 'dat de verantwoordelijkheid voor de natuur en de schepping wezenlijk tot het geloof behoort' (nr.15).

Omdat de hele wereld aan God toebehoort, kan er niet alleen sprake zijn van sociale gerechtigheid en niet alleen van de juiste verhoudingen van mensen onderling, maar ook van een ecologische gerechtigheid, namelijk van de juiste verhoudingen van de mensen tot de overige schepping. Schepping wordt opgevat als een leefgemeenschap met een onderlinge verbondenheid en een verbondenheid met de drieëne God. Ecologische integriteit is een wezenlijk onderdeel van alle geloofstradities en een belangrijk thema dat tot meer dialoog en tot meer samenwerking en begrip kan leiden.

Kerken en groepen van religieuzen zijn al zeer geëngageerd in kwesties van bescherming van het klimaat. In de reeds bestaande oecumenische sfeer zouden wij in deze kwesties ook met andere christenen en met vertegenwoordigers van andere godsdiensten moeten samenwerken.

Waarom wij?

- v Wij kunnen de 'tekenen van de tijd' verstaan.
- v Wij zijn getraind in het proces van besluitvorming.
- v Wij hebben bronnen, netwerken en kanalen om informatie en feiten betreffende het thema klimaatbescherming door te geven.
- v Onze spiritualiteit en ons charisma verplichten ons verzoening tot stand te brengen en de juiste verhoudingen te herstellen.
- v Wij zijn geroepen om een profetische rol te vervullen.
- v Wij zijn gevormd door waarden als algemeen welzijn en solidariteit met lijdenden en minder bedeelden.

Wij, vrouwen en mannen binnen ordes en geestelijke gemeenschappen, hebben de taak om in alles de schoonheid en Gods tegenwoordigheid te ontdekken. Een dergelijke zienswijze kan ons tot 'metanoia', tot omkeer, bekering, van het hart voeren. Dat zou aan begin van een nieuw millennium een goed antwoord zijn op de crisis van onze planeet die een schepping van God en ons thuis is.

Onze antwoorden zullen verschillend uitvallen naargelang geografische ligging en religie. Rechtvaardige verhoudingen tot de schepping zullen er in een welvaartmaatschappij die gekenmerkt wordt door consumptie en materialisme, anders uit moeten zien dan in een maatschappij waarin het ontbreekt aan de grondvoorwaarden voor een menswaardig leven.

Vragen ter overweging:

- **Moeten religieuzen zich om ecologische kwesties bekommeren?**
- **Zijn er nog andere redenen waarom religieuzen zich daarom zouden moeten bekommeren?**
- **Welke houding tref ik aan bij mijn medebroeders/medezusters, als het gaat om kwesties van milieu?**

Op weg naar een christelijke milieu-ethiek.

Belangrijke elementen van een ethiek van solidariteit zijn:

- de erkenning dat de schepping in zich waardevol is;
- het erbij betrekken van het milieu, als het gaat om het algemeen welzijn;
- de noodzaak van institutionele structuren als vereiste voor het algemeen welzijn;
- het verband tussen ecologie en ontwikkeling.

Iedere milieu-ethiek zal strategieën moeten integreren die de economische ontwikkeling met het ecologisch evenwicht verbinden.

Grondslag van iedere ethiek is de erkenning van de ander en mijn verantwoordelijkheid tegenover die ander.

Als ik de ander in zijn/haar vrijheid en zijn/haar waardigheid erken, moet ik mijn gedrag tegenover hen wijzigen, en wel zo dat mijn respect voor hen tot uitdrukking komt. De schepping reduceren tot haar nuttigheidswaarde leidt tot ernstige schending van het milieu. De opvattingen van de heilige Franciscus, de heilige Hildegard van Bingen en vele andere mystici zien in de schepping een onafhankelijke morele instantie, omdat zij door God uit liefde geschapen is.

Er is een algemeen welzijn dat territoriale en nationale grenzen overschrijdt.

Het welzijn van de oceanen, de bossen, de dampkring, de dierenwereld, de vissen en de plantensoorten is een belang geworden dat het nationale belang overstijgt. Milieukwesties verplichten ons het algemeen welzijn opnieuw te definiëren vanuit wereldwijde gezichtspunten. Als wij de bronnen van onze aarde sneller verbruiken dan zij kunnen regenereren of als onvervangbare energieën worden uitgebuit zonder rekening te houden met toekomstige generaties, plegen wij roofbouw op hun kapitaal. Leonardo Boff noemt de mensheid het geweten van de aarde. Deze visie stelt ons in staat de onderlinge afhankelijkheid van al het geschapene opnieuw te leren inschatten. Ook al heeft de mens in het plan van God een unieke plaats en rol in het universum, toch kan hij op de duur niet leven zonder een gezonde verhouding ten opzichte van het milieu. De mens heeft de schepping nodig om te kunnen overleven; maar de schepping heeft de mens niet nodig.

Vandaag de dag is het noodzakelijk om voor een wereldwijde bescherming van het milieu passende structuren in het leven te roepen. Dat betekent het stimuleren en ondersteunen van internationale instellingen zoals de Verenigde Naties en van internationale afspraken zoals bijvoorbeeld het Kyotoverdrag.

Het milieu overstijgt de competentie van afzonderlijke naties.

Wat kunnen wij er NU aan doen?

Bescherming van het milieu kan alleen met iedereen en door iedereen gerealiseerd worden.

De 'milieucrisis' is uiteindelijk een crisis van waarden. Wij moeten ons gedrag wijzigen om de wereld gedifferentieerder te kunnen bekijken. Behalve een wijziging van onze leefstijl van alledag, is er een wijziging nodig van de nationale en internationale politiek. Vereist is een ecologische omkeer (vgl. paus Johannes Paulus II, 17 januari 2001) en eveneens een beter begrip van klimaatbescherming en van ecologische kwesties. Er is een publiciteit nodig, die niet alleen wijst op de bedreiging van onze planeet, maar ook op het mysterie van zijn bestaansgrond.

Wat kunnen religieuzen doen? Hier volgen enkele tips:

- v Religieuzen kunnen wijzen op manieren om energie te besparen. Onze gemeenschappelijke leefstijl is een unieke gelegenheid om zuinig gebruik en hergebruik in praktijk te brengen.
- v Enkelen van ons die beter thuis zijn in de gecompliceerde materie, hebben misschien al veranderingen in hun leefstijl doorgevoerd en zich in politieke acties ingezet voor noodzakelijke veranderingen.
- v Voor anderen zal de informatie in deze brochure het begin zijn van meer begrip voor het urgente van de situatie.
- v Religieuzen hebben vaak contact met lokale niet-gouvernementele organisaties van de Verenigde Naties (NGO's) voor het milieu; en zijn daarin actief betrokken bij enkele projecten of campagnes. Zoek op de website van het 'Global Climate Network' naar NGO's in jouw land, die zich specialiseren in klimaatbescherming.
- v Nodig milieubeschermers uit voor een gesprek in gemeenschappen en parochies.
- v Bekommer je om ontheemden, verdrevenen, vluchtelingen en autochtonen en ondersteun hun zorg voor land, water en bossen.

En wat verder nog .....

Wist ik al, dat wij voor het eerst in de geschiedenis een wettelijk verplichtende internationale afspraak hebben over milieubescherming (het Kyoto-verdrag) om de schadelijke gassen te verminderen? Om algemeen in werking te kunnen treden moet het verdrag door 55 staten geratificeerd worden (tot nu toe zijn dat er 46).

Het moet minstens geratificeerd worden door die landen die verantwoordelijk zijn voor 55% van de GHG-emissie in de wereld.

Dit betekent, dat de meeste belangrijke industrielanden het nog moeten ratificeren. Nog maar enkelen hebben dat al gedaan.

Persoonlijk en als gemeenschap kunnen wij de drie (engelse) 'R's' in praktijk brengen.

Recycle (hergebruik):

- # Ga je consumptiepatroon na en koop of gebruik goederen die niet overdreven verpakt zijn. Zoek goede 'groene' merken van afwasmiddelen, waspoeder en schoonmaakartikelen.
- # Gebruik alles opnieuw wat hergebruikt kan worden: plastic, de schillen van vers fruit en verse groente, papier en karton, glas en tin.

- # Leg een composthoop aan met wat wormen, bladeren, takjes en ander tuinafval. De compost zal zich tot een natuurlijke en uitstekende mest ontwikkelen.
- # Moedig producenten aan verantwoordelijkheid te nemen voor het hergebruik of het ontdoen van schadelijke stoffen van gebruikte delen in apparaten en machines zoals televisietoestellen en computers.

En wat verder nog .....

Reduce (reductie):

- # Reduceer het gebruik van water.
- # Verminder je afhankelijkheid van de auto.
- # Reduceer het verbranden van dingen die niet hergebruikt kunnen worden
- # Reduceer CFC- of vervangende-CFC-emissies. Vermijd aerosol (in spuitbussen); en gebruik energiebesparende apparaten.
- # Reduceer het gebruik van electriciteit door het gebruik van stroombesparende TL-buizen.

En wat verder nog .....

Remind (herinnering):

- # Herinner landen en gemeenten dringend aan hun verplichting tot recycling en reductie van afval. Wek hen op om hun bepalingen over recycling en over het ontdoen van schadelijke stoffen steeds volledig up to date te doen zijn.
- # Wek de plaatselijke bedrijven dringend op de verpakking van producten te vereenvoudigen.
- # Wijs het gemeentebestuur erop, dat het stroom moet besparen en gebruik moet maken van efficiënte elektrische systemen.
- # Herinner de regeringsleiders aan de door hen in verklaringen en protocollen aangegeven verplichtingen.
- # Herinner in het dagelijks leven iedereen eraan het milieu minder te belasten en de drie 'R's' in het gedragspatroon op te nemen.

En wat verder nog .....

Steun de 'Aarde-Charta'
<http://www.earthcharter.org> (in verschillende talen mogelijk).

Neem contact op met het ministerie van milieu en met politici. Informeer naar de concrete toepassing van het Kyoto-verdrag. Als je in de Verenigde Staten woont, die zich van het Kyoto-

verdrag gedistantieerd hebben, schrijf dan aan de president met het verzoek zich weer bij dit verdrag aan te sluiten.

Neem contact op met de dichtstbijzijnde UNO-coördinator (normalerwijze bij het kantoor van de Verenigde Naties in ieder land) en probeer te achterhalen welke klimaatbeschermende projecten van de VN-organisaties in jouw land worden uitgevoerd.

De lijst van landen die de verdragen (niet) geratificeerd hebben, zijn te vinden op: <http://www.unfccc.int>.

Bezinning en gebed

Nadat deze eenvoudige brochure gelezen is, stellen wij voor in je gemeenschap of met vrienden samen te komen voor bezinning en gemeenschappelijk gebed.

Vooraf zorgen voor:

een eenvoudige ruimte, een kom met water, een kaars, wat aarde

Uitnodiging voor het gebed:

"Milieubescherming is uiteindelijk een uitnodiging tot behoud van de schepping en tot medeverantwoordelijkheid. Een uitnodiging om ervoor te zorgen dat bij iedere menselijke activiteit, die verandering van de aarde met zich meebrengt, het dynamisch evenwicht van al wat leeft en aangewezen is op land, lucht en water, niet verstoord wordt.

Het milieu is een centrale kwestie geworden van het sociale, economische en politieke leven vanwege de toenemende belasting die vooral de arme lagen van de bevolking treft.

Het risico van klimaatverandering en het toenemen van natuurrampen maken de richting die de moderne maatschappij is ingeslagen, problematisch.

Wij mogen niet onverschillig blijven tegenover de steeds groter wordende kloof tussen rijk en arm en evenmin tegenover de overconsumptie van onze bronnen en het afnemen van de veelsoortigheid in de schepping."

(Kardinaal François Xavier Ngyen Van Thuan, president van de pauselijke commissie voor gerechtigheid en vrede.)

Gemeenschappelijk gebed: psalm 148,1-10.

Moment van stilte

ter overweging van de volgende vragen:

- o Wat heeft bij het lezen van deze brochure de meeste indruk op mij gemaakt?*
- o Welke houding ontdek ik in mijzelf?*

- o Zijn er tekenen van het broeikaseffect in mijn omgeving?*
- o Houden de documenten van mijn orde/congregatie (constituties, kapitteldocumenten enz.) rekening met het behoud van de schepping?*
- o Heeft onze bisschoppenconferentie een verklaring uitgegeven over het thema broeikaseffect/klimaatbescherming?*

Uitnodiging tot actie:

Wat kan ik concreet doen om mijn medeverantwoordelijkheid voor de bescherming van het klimaat tot uitdrukking te brengen?

Slotgebed

'Loof en zegen mijn Heer en dank en dien Hem met grote nederigheid!

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder Zon, die de dag is en door wie Gij ons verlicht. Hij is mooi en stralend met grote luister. Van U, Allerhoogste, draagt hij het zinnebeeld. Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster Maan en de sterren. Aan de hemel hebt Gij ze gemaakt, schitterend, kostbaar en mooi.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder Wind en door de lucht en de wolken en ieder jaargetijde, waardoor Gij uw schepselen in leven houdt.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster Water, die heel nuttig is, nederig en kostbaar en kuis.

Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder Vuur, door wie Gij voor ons de nacht verlicht. En hij is mooi en vrolijk, stoer en sterk.

Geprezen zijt Gij, mijn Heer, door zuster Aarde, onze moeder, die ons in leven houdt en leidt en allerlei gewassen met kleurige bloemen en kruiden voortbrengt.

Loof en zegen mijn Heer en dank en dien Hem met grote nederigheid.'

(Uit de Lofzang van de schepselen, het Zonnelied, van Franciscus van Assisi)

---

*Ter informatie en tot een beter begrip van de problematiek;
en impulsen om tot actie te komen:*

Een keuze uit websites en andere bronnen (veel daarvan in verschillende talen):

1. Greenpeace: <http://www.greenpeace.org/>
2. Climate Voice: <http://www.climatevoice.org/>
3. 'Earth Charter': <http://www.earthcharter.org/>
4. Friends of the earth: <http://www.foei.org/>
5. Planet Ark: <http://www.planetark.org/index.cfm>

6. International Institute for Sustainable Development: <http://www.iisd.ca/>
7. Union for Concerned Scientists:
<http://www.ucsusa.org/warming/index.html>
8. UN Framework Convention on Climate Change:
<http://www.unfccc.int>
9. World Wildlife Fund: (simple explanation on climate change in four languages): <http://www.panda.org/resources/publications/climate/crisis/crisis.htm>
10. UN Environment Program: <http://www.unep.org>
11. UN Development Program: <http://www.undp.org>
12. Food and Agriculture Organization: <http://www.fao.org>
13. Alliance for Religions and Conservation: <http://www.religionandconservation.org>
14. Climate Action Network: <http://www.climateactionnetwork.org>
15. World Council of Churches Climate Change Programme: Dr. David G.Hallman, WCC Climate Change Programme Coordinator, c/o The United Church of Canada, 3250 Bloor Street West, Toronto, ON, Canada M8X2Y4 Tel.:+1.416.231.5931; Fax:+416.231.3103; E-mail: dhallman@sympatico.ca

Bronnen in andere talen:

Duits:

<http://www.hamburger-bildungsserver.de/welcome.phtml?unten=/klima/infothek.htm>
<http://klimaschutz.de/kbklima/>
<http://www.klimabuendnis.at/daskb/index.html>
<http://www.treibhauseffekt.com/>

Frans:

<http://www.agora21.org/mies/chan.climl.html>
<http://www.fr.fc.yahoo.com/r/rechauffement.html>

Spaans:

<http://www.pangea.org/personasenaccion/>
<http://www.ine.gob.mx/>
<http://www.lareserva.com/>

Heilige Schrift:

Gen. 1,1-2-3; 9,9-11
 Ex.3,7-10; 15,22-27; 23,10-12
 Lev. 25, 1-24
 Wijsh. 11,24-26

Jes. 11,1-9; 40,12-31
Dan. 3, 57vv
Ps. 8; 19; 104,16-23; 136; 148,1-4 en 7-10
Spr. 8,22-31
Mc. 5,35-41
Mc. 12,29-31
Mt. 5,1-14
Mt. 12,22-34
Mt. 6,26-30
Lc. 16,19-31
Joh. 9; 12,23-26
Rom. 8,18-25
Kol.1,15-20
Opb. 21,1-5; 6,16-21
Rom. 8,22-24
1 Kor. 3,9

Kerkelijke documenten over ecologie

(zie documentatie van de nationale en regionale bisschoppenconferenties en synoden):

1. Boodschap van paus Johannes Paulus II op de Wereldvrededag (1 januari 1990): Vrede met God de Schepper; vrede met de hele schepping.
2. Catechismus van de katholieke Kerk: 299-301; 307; 339-341; 344 2415-2418
3. Encycliek Populorum Progressio, 23;24
4. Encycliek Fides et Ratio, 104
5. Encycliek Centesimus annus, 37-38
6. Encycliek Laborem exercens, 4
7. Encycliek Mater et Magistra, nr 196 en 199
8. Apostolische Brief Octogesima adveniens, 21
9. Encycliek Redemptor hominis, 8, 15
10. Encycliek Sollicitudo rei socialis, 26, 29, 34

Dagen over ecologie en milieu:

22 maart Internationale Waterdag
22 april Dag van de aarde
22 mei Internationale dag van de biologische verscheidenheid
5 juni Wereldmilieudag
17 juni Werelddag om woestijnen tegen te gaan
16 sept. Dag voor de bescherming van de ozonlaag

Ideeën of commentaren bij de inhoud van deze brochure s.v.p. sturen naar onze JPIC coördinator: